

УДК 130.121+165.62

DOI: 10.18523/2617-1678.2019.4.73-78

Кунгурцева С.-О. О.

<https://orcid.org/0000-0002-9876-5831>

ЧУЖЕ ЯК ПРЕДМЕТ РЕСПОНЗИВНОЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ БЕРНГАРДА ВАЛЬДЕНФЕЛЬСА

У статті розглянуто особливості реценції проблеми Чужого в горизонті респонзивної феноменології Бернгарда Вальденфельса. Висвітлено кореляції між цією і попередньою феноменологічною традицією, зокрема що стосується можливостей інтенційного схоплення Чужого та його передрозуміння. Значну увагу при розгляді проблеми приділено характеристиці Чужого як гіперфеномена, досвід якого має парадоксальні риси. З'ясовано, що спроби подолати обмеженість доступу до Чужого перетворюються на неправомірний універсалізм і загрожують нормальному перебігу міжкультурної комунікації. Хід міркувань Б. Вальденфельса викладено в такий спосіб, аби читач міг чітко простежити практичний потенціал зазначеної теми, зокрема в культурній, політичній та етичній площинах. Так, метод респонзивної редукації дає змогу підважити європоцентристські претензії (як і кожен іншу регулятивну риторичку) завдяки акцентуванню контингентного характеру будь-яких нормативних формацій. Продемонстровано, як здійснення такого епохе уможлиблює більш якісну комунікацію на різних рівнях. Виявлено, що розвиток закладених до феноменології принципів та їхнє застосування на практиці допомагають як поглибити інтрасуб'єктивне знання, так і покращити порозуміння з іншими.

Ключові слова: феноменологія, Чужий, респонзивність, топографія, патос, Третій, європоцентризм.

Започаткована Едмундом Гуссерлем феноменологічна традиція доволі швидко подолати географічні, мовні й навіть міждисциплінарні межі та досі демонструє здатність відповідати на філософські виклики. Як наслідок, постає питання не стільки про межі застосування феноменологічного методу, скільки про здатність самої феноменології трансформуватись як концептуальна схема та модель обґрунтування.

У цьому дослідженні ми розглянемо один із напрямів такої трансформації – респонзивну феноменологію Бернгарда Вальденфельса та її основні риси¹. Завдяки цьому ми покажемо, що акценти та доповнення, зроблені німецьким філософом, значно розширюють сферу застосу-

вання феноменологічного методу і дають змогу використовувати його при зустрічі з запитом сьогодення.

Феноменологічне трактування проблеми «Чужого»

Наша взаємодія зі світом може бути описана у термінах інтенційності (як спрямованості свідомості на явища та речі), систематизації досвідних даних і комунікативності (як способу конструювання спільної соціальної реальності). Цей перелік можна доповнити ще однією характеристикою – респонзивністю – особливою здатністю реагувати (і відповідати) на виклики та вимоги, запити і запитання, проблеми й задачі. Саме ця (і жодна інша) категорія, на думку бохумського професора філософії Б. Вальденфельса, придатна для опису нашої взаємодії з Чужим.

¹ Завдяки зусиллям українських дослідників феноменологія Б. Вальденфельса нині активно популяризується. Зокрема, українською мовою було перекладено дві книги філософа. Див.: (Вальденфельс, 2002; 2004).

Інші типи стосунків зі світом, що передбачають інтенційне передрозуміння феноменів та їхнє впорядкування чи комунікацію з іншими на за-садах партнерства, у випадку з Чужим не дієві: щойно Чуже прагнуть описати, пояснити чи налагодити з ним контакт, йому відразу відмовляють у його чужості. В основу нової феноменології, яка дає змогу зберегти за Чужим статус гіперфеномена, має бути покладено респонзивність – так вважає Б. Вальденфельс.

Чому інтенційність не спроможна «сягнути» до Чужого? Для ілюстрації своєї тези філософ, звертаючись до топографічного методу, відводить Чужому особливе місце, яке називає «деінде» (*anderswo*). Це означає, що будь-які спроби уявити розташування Чужого на карті чи прокладання маршруту до нього зазнаватимуть невдачі. У феноменології Чуже (і до Б. Вальденфельса) описували такими визначеннями, як «доступність оригінально недоступного», «присутня відсутність» (Husserl, 1973, s. 144). Б. Вальденфельс своєю чергою підкреслив, що досвід Чужого виявляє не існування чогось як недоступного на противагу досяжному, а навпаки: йдеться про наявність і досяжність чого в той час (і в тому місці), коли його там немає і коли воно тікає від нас. Парадоксальність Чужого полягає ще й у тому, що, перебуваючи поза видимими кордонами, воно тим самим уможливує узагалі будь-яке картування (Waldenfels, 2014, p. 84). Інакше кажучи, Своє і Чуже зобов'язані власним існуванням одне одному. Ця взаємозалежність породжує особливий динамізм у відношеннях із Чужим, який годі схопити в термінах інтенційності чи регулятивності: «Феноменологічне, герменевтичне й регулятивне “як” приховує досвід Чужого, коли розуміння й комунікація втрачають свій респонзивний характер» (Waldenfels, 2011b, p. 36).

Аби схарактеризувати зустріч з Чужим, набагато продуктивніше, на думку Б. Вальденфельса, замість логосу використовувати категорію патосу. Несподіванка, шок, сюрприз, травма – знаки втручання Чужого в наше життя. У такому переживанні ми зачеплені, стимульовані, уражені чимось, що спрямовано до нас (у німецькій мові влучно передається дієсловами з префіксом *an* – *angeben, anblicken, ansprechen, antun*). Цікаво також проаналізувати німецький термін, використаний Вальденфельсом для позначення такого досвіду, – *Widerfahrnis*. Це слово починається із прийменникового префіксу (*wider*), що означає тут певну протидію. У корені знаходимо дієслово *fahren*, яке загалом перекладається як «їхати», але в цьому контексті може бути проінтерпретоване більш узагальнено – як «рух уперед». Термін закінчується субстантивуючим суфіксом «-nis»,

що споріднює це слово з семантично близькими *Erlebnis* (переживання), *Ereignis* (подія). Таким чином, це складне слово позначає певну дію, яка відбувається (і переживається) завдяки чийсь пасивності, яка *трапляється* з кимось (Friesen, 2014, p. 72).

Унаочнюючи домагання (*Anspruch*) Чужого, такий особливий досвід відсилає до місця Чужого, себто там, де Я принципово не може бути (Waldenfels, 2011a, p. 153, 156). Завдяки зверненню Чужого, що зачіпає усі налагоджені координати, Я відкриває Чужість усередині себе – відбувається досвідчення себе як *atopos* (характеристика Сократа в платоновому «Тететі»). Виявляється, що і своє місце ніколи повністю не є своїм, або, за Фройдом, Я не є господарем у власному домі. У французькій мові це виразно можна помітити у вжитку займенникових форм першої особи однини – «я» і «мене» (*je et moi*) – що ніби натякає на існування певної різниці, прогаліни, пустотності між ними. Окрім того, Чужими видаються наше ім'я і тіло: вони не були предметом нашого вільного вибору. Ці міркування суголосні з думками Мерло-Понті у «Феноменології сприйняття», коли той пише: «Ні моє народження, ні моя смерть не можуть становити мій власний досвід» (Merleau-Ponty, p. 249).

Таким чином, феномен Чужого від самого початку присутній у нас самих: ми ніколи цілковито не володітимемо собою і своїм тілом, проте саме в цьому німецький філософ вбачає джерело нашої життєздатності. Навіть більше, лише з неможливості остаточного знання самих себе Б. Вальденфельс виводить можливість контакту з Чужим: «Ми розуміємо Чуже лише тією мірою, якою ми не повністю розуміємо Своє» (Waldenfels, 2016, s. 65).

Наявність чужості всередині робить нас сприйнятливими до втручання Чужого ззовні – себто забезпечує рецептивність, здатність переживати Чуже. До визначальних рис такого переживання Б. Вальденфельс зараховує неминучість відповіді на нього, що знову повертає нас до поняття респонзивності. Домагання Чужого становить такий особливий випадок, коли відсутність відповіді неможлива: навіть мовчанка стає відповіддю (Waldenfels, 2016, s. 121). Далі, вже самий факт того, що місце, з якого бере початок звертання Чужого до мене, завжди залишається «деінде», спонукає мене запитувати про це місце і про Чуже. У такому разі зустріч із Чужим – особлива подія, що увиразнює не об'єкт або мету втручання Чужого, а «звідки» (*wovon*) цього ураження і «на що» (*worauf*) реакції (Waldenfels, 2018, s. 172). Важливо, що про джерело ми запитуємо не лише в просторовому, а й у часовому

сенсі: втручання Чужого ми завжди сприймаємо постфактум як дещо вже прогавлене. Це означає, що кожне виправдання, осмислення, оцінювання події такого типу необхідно матиме характер запізнення. Для виявлення цього темпорального зсуву, який Б. Вальденфельс позначає терміном *diastasis*, необхідно вдатися до респонзивного епохе – методу нової феноменології, що має, на його думку, доповнити «епохе» Е. Гуссерля (Waldenfels, 2011b, p. 31).

Респонзивна редукція має на меті змістити акцент зі смислових, нормативних чи оціночних суджень до того, що викликає самі ці судження. При цьому вона передбачає, що це «на що» відповіді не є предметом передрозуміння чи передсхоплення. Зважаючи на цей важливий момент у поведженні з Чужим і реакцією на його втручання, Б. Вальденфельс визначає правильну відправну точку для запитувань про Чуже: замість того, щоб прямо звертатись до Чужого і запитувати, що це й для чого воно, слід починати із занепокоєння Чужим (*Beunruhigung durch das Fremde*). Так, у рамках феноменологічної традиції, правильно поставлене запитання щодо Чужого звучатиме не «Що таке Чуже?» чи «Як я пізнаю Чуже?», а «Як являється Чуже у способах доступу до нього?» (Endreß, 2003, s. 5). У такий спосіб Чуже як домагання (*Anspruch*), оклик (*Anruf*), стимул (*Anreiz*), вимога (*Anforderung*), виклик (*Herausforderung*) чи провокація (*Provokation*) постає у формі непрямого способу схоплення, а наші розмови про нього означають говоріння про щось інше і щось більше за поняття, призначені для опису звичного світу.

Інший, Чужий, Третій

У контексті інтерперсональної взаємодії феноменологи часто згадують Іншого і Чужого так, що різниця між ними залишається неартикульованою. Б. Вальденфельс акцентує цю відмінність, звертаючись до протиставлення Я-Інший і Свій-Чужий. Так, Інший з'являється на противагу тотожному собі Я, а Чужий – на противагу виокремлення власної культурно визначеної спільності. У такому разі відношення між Я та Іншим є реверсивним: визначення меж Я здійснюється за рахунок визначення того, ким Я не є, як і Інший визначається як той, хто не є мною. У випадку з Чужим ніякої симетрії бути не може: опозиція Свого і Чужого виникає у зв'язку з процесами просторового окреслення території Свого як дечого, що лишається поза його межами (Waldenfels, 2011b, p. 70–71).

Таким чином, Чуже виявляє себе як надлишок, тож у рамки системи бути включене ніяк не

може. Водночас воно певним чином зумовлює й визначає існування цих кордонів. Така амбівалентність призводить до того, що подібно до випадку з інтра- й інтерперсональною чужістю, Чуже просочується у простір Свого у вигляді аномалій. Воно вражає, ніби «шип» або «жало»¹. Роль захисника від такого втручання відіграє інстанція Третього – закон, мова, правила, звичай – яка діє ніби з позиції спостерігача (Conklin, 2007, p. 292). Вона покликана нейтралізувати будь-які відмінності, себто зробити Чуже домірним Своєму – щось на кшталт «прокрустового ложа». Утім, цим самим Третій як контролер, розподільник прав і обов'язків, медіум чи суддя насправді нівелює чужість, щойно намагається порівняти чи зіставити її з чимось, зрівняти нерівне за своєю природою, замість відповідати на Чуже у модусі респонзивності (Waldenfels, 2015, p. 94–95). Своє і Чуже утворюють таку гетеротопію, яка чинить спротив будь-яким формам універсалізації і становить своєрідну поліцентричність. Якщо представити їх як діалогічних партнерів, то спілкування буде різуче відрізнятися від діалогу в класичному його розумінні – діалогу, що орієнтує учасників на спільні цілі та спільні правила, утверджуючи рівні моральні вимоги на зразок тих, що знаходимо в «золотому правилі моралі» (Waldenfels, 2011c, p. 91). Поріг, що відділяє від Чужого, не може бути подоланий навіть із перспективи всеохопної інстанції, яка діє як упорядник правил. Таким чином, Чуже формується лише на засадах асиметричності, на відміну від перформативно-симетричних відносин учасників діалогу, й тому ухиляється від будь-яких порівнянь чи аналогій – тому звичну комунікативну модель застосувати до відносин із Чужим неможливо.

Важливо зазначити, що процеси формування спільності, нормалізації, інституціоналізації і факт появи Чужого не слід пов'язувати у термінах каузальності. Справді, кожен порядок, намагаючись забезпечити собі життєздатність і стійкість до будь-яких посягань на його істинність, вдається до різних способів нейтралізації Чужого (таврає як «ненормальне», відтісняє в зону маргінесу). При цьому відбувається територіалізація знання: усе, що поза межами Свого, вважається нелегальним, несприятливим, варварським, злим, хаотичним, нерозумним (Müller-Funk, 2007, p. 86). Проте страх, що виникає перед Чужим – *horror alieni* – і впровадження певного порядку з метою захисту не співвідносяться одне до одного як стимул і реакція: скоріше, це відношення

¹ Силу проникнення «Чужого» (як аномалії) у простір «Свого» Б. Вальденфельс досліджує у монографії «Der Stachel des Fremden» (Waldenfels, 1991).

утворює особливий простір – сферу «Між» (*Zwischensphäre*), що покликаний забезпечити динамічний обмін між Своїм і Чужим. Це перехресне розміщення Свого і Чужого, яке німецький філософ називає «хазмом», зберігається і на рівні міжкультурних відносин, коли йдеться про взаємодію різних порядків, норм, традицій, звичаїв і законів. Справді, в сучасному глобалізованому світі годі говорити про традиційні суспільства, які є замкнутими й стабільними. Навпаки, слід зацентрувати на мінливості, рухливості форм співжиття – на тому, про що в політичній сфері згадують дедалі рідше.

Чуже та сфера публічного

У світлі такої політики замовчування Б. Вальденфельс виступає з критикою европоцентризму як знаряддя витіснення Чужого зі сфери публічного. Антична філософська думка, що дала початок усій європейській традиції, відштовхувалася від поняття «космосу» як єдиного організованого простору, породженого «логосом» як принципом існування, упорядкованого «номосом» як законом і спрямованого на «алетею» як істину, заради якої він і існує. І сьогодні Європа продовжує «претендувати» на всезагальність своїх принципів і цінностей, що виразно простежується у публічній сфері. Європейські інтелектуали старанно вибудовували такий образ Європи, аби її асоціювали з гуманізмом, толерантністю, свободою та гідним життям. Напевно, саме з цієї причини європейські політики так часто почуваються вповноваженими висловлюватися від імені не просто прибічників певної культури, а всього людства. Стійкість європейської стратегії полягає в тому, що юридичні, економічні й політичні практики оцінюються радше зсередини, ніж ззовні. Усе, що чинить супротив глобалізаційним намаганням, позначається як вороже й небезпечне, що треба неодмінно побороти, себто – привласнити. Результатом такої риторики є вивірена й методична деструкція Чужого. Утім, уже було згадано, що будь-який закон, названий «універсальним», становить лише окрему альтернативу з-поміж інших. Для унаочнення цього моменту Б. Вальденфельс часто наводить цитату з роману «Людина без властивостей» Роберта Музіля, де той пише про творення Богом світу у формі *conjunctivus potentialis*: «Бог творить світ і, роблячи це, думає, що він міг би бути з легкістю створений інакшим чином» (Musil, 1990, s. 15).

Европоцентризм, як зливання етноцентризму (концентрування на своїй культурі) і логоцентризму (концентрування на нормі), Б. Вальден-

фельс вважає суттєвою загрозою для перебігу нормального політичного й культурного обміну. Однак, критично висловлюючись про лінію сучасної європейської політики, філософ не має на меті принизити її високі ідеали: навпаки, він послідовно сповідує ліберальні принципи, коли прагне обмежити абсолютистські претензії Заходу і облаштувати місце для іншої думки. Як зазначає дослідник, «вимір чужих домагань слід радше тримати відкритим» (Waldenfels, 2016, s. 130). Йому вдається послабити європейський універсалізм апеляцією до «сліпої плями» будь-якого порядку. Коли Чужий проголошується потенційним ворогом, його оцінюють і засуджують у термінах проголошеного загальнозначущого для всіх Закону (інстанція Третього). Утім, як уже згадано, таке налаштування Чужого під мірки прийнятих норм елімінує його чужість і перетворює з «аномалії» у «не-норму». Ба більше, Б. Вальденфельс наголошує на відносності поняття «норма»: подія прийняття правила, закону чи порядку завжди передую моменту набуття ними чинності, тож будь-який універсалізм ґрунтується на контингентності (Waldenfels, 2006, p. 371). Зауваження про те, що будь-яке твердження з нормативно-правових і законодавчих документів отримує легітимність і правомірність ззовні, дає змогу говорити про чужість їхнього походження. Тут відбувається те саме, що й у випадку з фактом власного народження: ми завжди знаходимо закони як даність, що визначає і регулює нашу поведінку. Про безпеку претензії на універсальну валідність філософ пише: «Універсалізація перетворюється на тиск і примус універсалізації, якщо точка зору універсального, яку ми посідаємо, перетворюється на універсальну точку зору, якій підпорядковуються як Своє, так і Чуже» (Waldenfels, 2016, s. 125). Коли промовець, говорячи від імені Цілого, забуває про це й вдається до логоцентризму, він позиціонує себе як такого, голосом якого говорить саме Ціле – і в цьому, на думку Б. Вальденфельса, ключова похибка сучасної політики.

Зрозуміло, що суспільство не зможе нормально функціонувати без порядків, та й узагалі будь-яка форма соціальної організації характеризується упорядкуванням. Окрім того, до нашої риторики завжди залучені деякі повторювані фігури, правила й ритуали. Б. Вальденфельс не закликає відмовитися від норм чи позбавитися судів і політичних арен: ідеться радше про усвідомлення контингентності їхніх порядків, визнання альтернативних устоїв. Засіб убезпечення політичного дискурсу від абсолютистських вимог філософ вбачає у постановці питання

«Хто говорить і з якої позиції?». Така комбінація представницького й територіального аспектів дасть змогу речнику певної спільноти представляти її інтереси, але не позиціонувати себе як її уособлення і не привласнювати собі простір суспільної комунікації. Глобалізаційні тенденції сьогодення слід стримувати тією мірою, якою вони заважають говорити про (of) Чуже з місця (from) Чужого (Waldenfels, 2011a, p. 163). Таким чином, запитування про джерело абсолютистських претензій, про цей часовий *diastasis* між моментом упровадження порядку і набуття ним сили, окреслення обсягу понять «людство», «лібералізм», «демократія» і буде втіленням тієї настанови, котру Б. Вальденфельс називає «респонзивним епохе» – методом політики без політичних істин.

Заснована на принципі респонзивності політика створюватиме відкритий простір, що поруч із регульованим інтеркультурним діалогом залишатиме місце для домагань Чужого. Яким чином політичний порядок підтримуватиметься у дієздатності перед лицем втручань ззовні? Тут доречно згадати про розрізнення В. Вальденфельсом двох типів відповіді на виклики: *answer* – коли йдеться про відновлення змістових прогалів, виражених у запитанні, і *response* – коли значення набуває не зміст, а сама подія відповіді (Waldenfels, 2016, s. 51–52). *Answer*, що продукує певний результат і має визначену зовнішню мету, можна зіставити з аристотелівським розумінням *poiesis*, що пізніше було актуалізовано Ханною Арендт у понятті «робота» (*work*). Натомість, *response* акцентує вимір людських дій і здатність до спільної політичної діяльності загалом – і це наближає його до *praxis* (*action*). Саме друга форма відповіді є визначальною у взаємодії з Чужим: забезпечення простору для взаємного обміну між Своїм і Чужим стимулюватиме до щоразу нових запитів і пошуку все нових рішень, а отже сприятиме динамізму в політиці.

Респонзивність може бути покладена в основу не лише політики, а й етики: це дасть змогу останній уникнути традиційного розподілу на «є» і «має бути», відомого як «гільйотина Г'юма». Оскільки прірва між етичними настановами й реальністю часто провокує травматичний дос-

від, Б. Вальденфельс пропонує побудувати етичну систему «по цей бік» традиційних розрізень. У центр нової респонзивної етики він розміщує відповідь на вимогу Чужого, що народжується з особистої уважності до такого виклику. При цьому на перший план виходить не задоволення певної претензії (*Prätention*), виконання обов'язку, послуговування етичними максимами і навіть не мотиви чи наслідки вчинку, а саме звернення (*Appell*), що спрямоване до мене/нас як діяльних суб'єктів і закликає до відповідальності (Waldenfels, 2006, p. 369).

Респонзивність передбачає, що лише пильне «слухання» (*hinhören*) і «вдивлювання» (*hinsehen*) може відкрити нам простір викликів, на які можна відповісти лише запитуючи – «на що ми відповідаємо?». У цьому випадку сама логіка відповіді утверджує новий тип раціональності – такої, що підкреслює неозначеність і непередбачуваність відповіді. Заснована на респонзивності раціональність уможливорює вихід на дещо, що не можна описати у звичних поняттях, що є сингулярним за своєю природою, що схоплюється лише постфактум, але має колосальний вплив. У глобальному масштабі це є не що інше, як події світового значення, які збурюють і переформатовують хід історії. У комунікативній площині це – особливе ставлення до партнера, коли замість того, аби відразу визначити спільні цілі і цінності, ми залишаємо місце здивуванню. На особистому рівні вектор респонзивності спрямовує до осередку чужості всередині нас – чи то до таємничості Я, чи до загадки власної тілесності. За такої настанови уважності до Чужого формується особливий досвід світу, інших і себе. Який би парадокс це не становило, та респонзивність закликає не поспішати з відповідями на запитання, оскільки вона руйнує звичний зв'язок між викликом і реакцією, підкреслюючи значущість запитувань про сам виклик. Ще один парадокс: ця настанова претендує на статус універсальної цілком виправдано, водночас допомагаючи уникнути типових абсолютистських пасток. Респонзивна феноменологія пропонує доповнити базовий принцип Е. Гуссерля та всієї феноменології «Назад, до самих речей!» більш точним для соціального контексту закликом – «Назад, до Чужого!»

Список посилань

- Вальденфельс, Б. (2002). *Вступ до феноменології*. Київ: Альгерпрес.
- Вальденфельс, Б. (2004). *Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого*. Київ: ППС-2002.
- Conklin, W. (2007). Statelessness and Bernhard Waldenfels' Phenomenology of the Alien. *Journal Of The British Society For Phenomenology*, 38 (3), 280–296.
- Endreß, M. (2003). Verstehen des Fremden vom Anderen her. Zu Bernhard Waldenfels' phänomenologischen Sondierungen. *Soziologische Revue*, 26 (1), 3–15.
- Friesen, N. (2014). Bernhard Waldenfels' Responsive Phenomenology of the Alien: An Introduction and Review. *Phenomenology & Practice*, 8 (1), 68–77.
- Husserl, E. (1973). *Cartesianische Meditationen und Pariser Vortrage* (2nd ed.). Haag: M. Nijhoff.
- Merleau-Ponty, M. (1976). *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard.
- Musil, R. (1990). *Der Mann ohne Eigenschaften*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.

- Müller-Funk, W. (2007). Space and Border: Simmel, Waldenfels, Musil. In *Border poetics de-limited* (p. 75–95). Hannover: Wehrhahn.
- Waldenfels, B. (1991). *Der Stachel des Fremden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Waldenfels, B. (2006). Inside and Outside the Order. *Ethical Perspectives*, 13 (3), 359–381.
- Waldenfels, B. (2010). Bewährungsproben der Phänomenologie. *Philosophische Rundschau*, 57 (2), 154–178.
- Waldenfels, B. (2011a). In place of the Other. *Continental Philosophy Review*, 44 (2), 151–164.
- Waldenfels, B. (2011b). *Phenomenology of the alien*. Evanston: Northwestern University Press.
- Waldenfels, B. (2011c). Strangeness, Hospitality, and Enmity. In *Philosophy and the Return of Violence: Studies From This Widening Gyre* (p. 89–100). Continuum International Publishing Group.
- Waldenfels, B. (2014). Comparing the Incomparable: Crossing Intercultural Borders. In M. Xie, *The Agon of Interpretations: Towards a Critical Intercultural Hermeneutics* (p. 83–98). University of Toronto Press.
- Waldenfels, B. (2015). The Equating of the Unequal. *Social Imaginaries*, 1 (2), 92–102.
- Waldenfels, B. (2016). *Topographie des Fremden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

References

- Conklin, W. (2007). Statelessness and Bernhard Waldenfels' Phenomenology of the Alien. *Journal Of The British Society For Phenomenology*, 38 (3), 280–296.
- Endreß, M. (2003). Verstehen des Fremden vom Anderen her. Zu Bernhard Waldenfels' phänomenologischen Sondierungen. *Soziologische Revue*, 26 (1), 3–15.
- Friesen, N. (2014). Bernhard Waldenfels' Responsive Phenomenology of the Alien: An Introduction and Review. *Phenomenology & Practice*, 8 (1), 68–77.
- Husserl, E. (1973). *Cartesianische Meditationen und Pariser Vortrage* (2nd ed.). Haag: M. Nijhoff.
- Merleau-Ponty, M. (1976). *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard.
- Musil, R. (1990). *Der Mann ohne Eigenschaften*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Müller-Funk, W. (2007). Space and Border : Simmel, Waldenfels, Musil. In *Border poetics de-limited* (p. 75–95). Hannover: Wehrhahn.
- Waldenfels, B. (1991). *Der Stachel des Fremden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Waldenfels, B. (2002). *Introduction to phenomenology*. Kyiv: Alterpress [in Ukrainian].
- Waldenfels, B. (2004). *Topography of the Alien*. Kyiv: PPS-2002 [in Ukrainian].
- Waldenfels, B. (2006). Inside and Outside the Order. *Ethical Perspectives*, 13 (3), 359–381.
- Waldenfels, B. (2010). Bewährungsproben der Phänomenologie. *Philosophische Rundschau*, 57 (2), 154–178.
- Waldenfels, B. (2011a). In place of the Other. *Continental Philosophy Review*, 44 (2), 151–164.
- Waldenfels, B. (2011b). *Phenomenology of the alien*. Evanston: Northwestern University Press.
- Waldenfels, B. (2011c). Strangeness, Hospitality, and Enmity. In *Philosophy and the Return of Violence: Studies From This Widening Gyre* (p. 89–100). Continuum International Publishing Group.
- Waldenfels, B. (2014). Comparing the Incomparable: Crossing Intercultural Borders. In M. Xie, *The Agon of Interpretations: Towards a Critical Intercultural Hermeneutics* (p. 83–98). University of Toronto Press.
- Waldenfels, B. (2015). The Equating of the Unequal. *Social Imaginaries*, 1 (2), 92–102.
- Waldenfels, B. (2016). *Topographie des Fremden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Sofia-Olga Kungurtseva

THE ALIEN AS A SUBJECT OF BERNHARD WALDENFELS' RESPONSIVE PHENOMENOLOGY

This article outlines the basic traits of a responsive phenomenology of Bernhard Waldenfels by focusing on the issue of the Alien. For the reason that we are commonly confronted with the Alien (or the Foreign) in everyday life, it is of crucial importance for us to understand and describe such experience without neglecting its special features. This is shown concerning the phenomenological issues of intentionality, by emphasizing the dimension of pathos. More precisely, pathos describes such a kind of affection which starts "somewhere" and cannot be reduced to previous horizons. The Alienness is characterized as a hyperphenomenon which we experience in a paradoxical way only. In this respect, all our efforts to grasp the Alien transform into universalist pretensions that worsen the intercultural communication. To defend the modern politics from overwhelming eurocentrism, Waldenfels offers a method of a responsive epoche: the latter unveils the contingency of each order and the partiality of every universal claim. Moreover, this article covers the role of responsivity while interacting with the Alien, as well as the possible connections in the ethical perspective. In order to deepen the understanding of responsivity and its functioning, the author outlines the distinction between an answer as a merely typical reaction and a response as a part of creative discourse. All in all, the responsive phenomenology is believed to ground upon such concepts and principles which, if methodically developed, will enable more a sufficient and accurate international dialogue, as well as deepen the self-awareness. The main purposes of such phenomenology of the Alien are to demonstrate the "preceding" of the outer Demand and to introduce a special logic of responding that provides this dialogue with the peculiar dynamism.

Keywords: phenomenology, the Alien, responsivity, topography, pathos, the Third, eurocentrism.

Матеріал надійшов 08.08.2019